

**Een archeologische opgraving van twee
saneringslocaties en drie liftputten op de
Koningshof te Gouda, gemeente Gouda
(Z.-H.)**

B. Silkens, P.J.A. Stokkel

Met bijdragen van K.L.B. Bosma, G.J. de Roller & J.R. Veldhuis

ARC-Publicaties 163

Groningen

2008

ISSN 1574-6879

Colofon

Een archeologische opgraving van twee saneringslocaties en drie liftputten op de Koningshof te Gouda, gemeente Gouda (Z.-H.)

ARC-Publicaties 163
ARC-Projectcode 2006/027

Oprichtgever
Blauwhoed Eurowoningen
ARCHIS nummer bureau-onderzoek
15922
ARCHIS nummer onderzoek
13533

Tekst
B. Silkens met bijdragen van K.L.B. Bosma, G.J. de Roller &
J.R. Veldhuis

Tekeningen
P.J.A. Stokkel

Foto's
P.J.A. Stokkel & B. Silkens

Digitale beeldverwerking
P.J.A. Stokkel

Tekstredactie
K.L.B. Bosma & N. van Malssen

Eindredactie
J. Schoneveld

Status
definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6879

Groningen 2008

Omslag
P.J.A. Stokkel documenteert de archeologische sporen tijdens de
sanering in werkput 13.

Een recente lijst van de ARC-Publicaties is te vinden op www.arcbv.nl

Inhoud

1	Inleiding	3
	<i>B. Silkens</i>	
1.1	Aanleiding van het onderzoek	3
1.2	Ligging van het onderzoeksgebied	3
1.3	Objectgegevens	5
1.4	Doel van het onderzoek	5
1.5	Onderzoeksgeschiedenis	7
2	Sporen en structuren	11
	<i>B. Silkens</i>	
2.1	Cultuurhistorisch onderzoek	11
2.2	Sporen en structuren	13
2.3	Vondstmateriaal	20
3	Aardewerk	25
	<i>K.L.B. Bosma</i>	
3.1	Inleiding	25
3.2	Werkwijze	25
3.3	Resultaten	26
3.4	Conclusie	28
4	Natuursteen en hout	29
4.1	Inleiding en werkwijze	29
4.2	Resultaten natuursteen	29
	<i>J.R. Veldhuis</i>	
4.3	Resultaten hout	32
	<i>G.J. de Roller</i>	
4.4	Conclusie	32
5	Conclusie	35
	<i>B. Silkens</i>	
	Literatuur	39
	Bijlagen	41

1 Inleiding

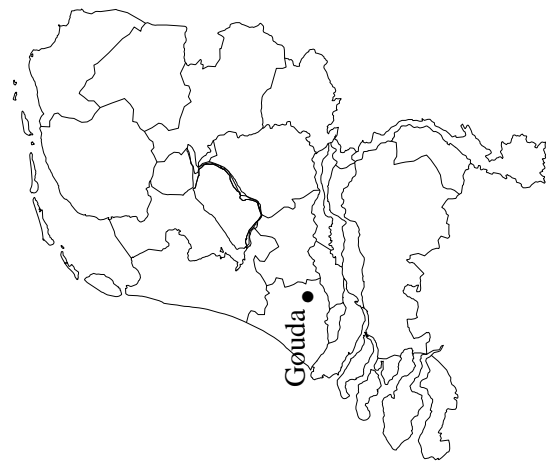
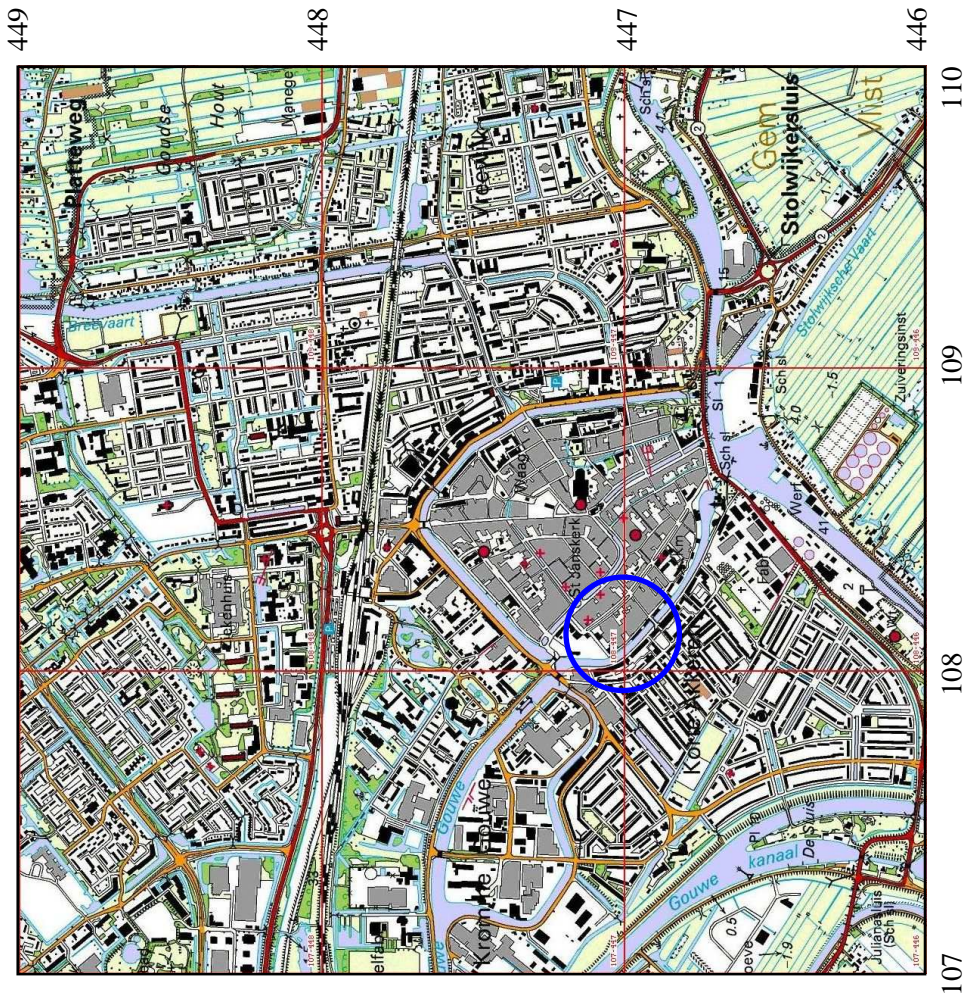
B. Silkens

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Het plangebied Koningshof zal door de ontwikkelingscombinatie Blauwhoed Eurononingen/Aannemersbedrijf Gebr. Blokland bv worden ontwikkeld als woningbouwlocatie. Oorspronkelijk stond het plangebied bekend als Verheullocatie, genoemd naar de voormalige directeur-eigenaar van de hier gevestigde R.V.S.-fabriek Veratio B.V. Het gebied is binnen het bestemmingsplan Binnenstad-West hernoemd in (masterplan) Koningshof. De locatie kwam vrij voor herontwikkeling na het besluit om de bedrijfsactiviteit op een andere, meer passende locatie verder te zetten, hetgeen met de daadwerkelijke bedrijfsverplaatsing per medio 2001 naar Gouwestroom werd geëffectueerd. Het plangebied zal herontwikkeld worden voor een aantal wooncomplexen. Het bevoegd gezag is vertegenwoordigd in de persoon van gemeentelijk archeoloog drs. M.J. Groenendijk. Als adviserende archeologische partij trad drs. L. Bruning (Hazenbergh Archeologie) op en het dagelijks toezicht gebeurde door ing. W.P. Stuive (Soelaas Milieu-adviezen bv). De archeologische opgraving vond plaats van 6 tot en met 15 februari 2006 en werd uitgevoerd door drs. B. Silkens en drs. P.J.A. Stokkel van ARC bv (Archaeological Research & Consultancy) in samenwerking met De Man Sloopwerken en Soelaas Milieu-adviezen bv.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het Koningshof bevindt zich in het westelijke deel van de historische binnenstad van Gouda. Het plangebied vormt een aaneengesloten gebied, gelegen aan de Turfsingel en begrensd door de Vlamingstraat, de Raam, de Verlorenkost en de Vest. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ongeveer 15.000 m².

Legenda

— Onderzoekslocatie

Afbeelding 1.1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2006/027
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Gouda
Plaats	Gouda
Toponiem	Koningshof
Kaartblad	38A
Coördinaten WP13	108125/447080
Coördinaten WP14	108125/447080
Coördinaten WP15	108125/447080
Coördinaten WP16	108125/447080
Coördinaten WP17	108125/447080
Periode	Nieuwe Tijd B/C
Type object	Archeologische Opgraving
Type bodem	Bebouwde zone
Geomorfologie	Formatie van Kreftenheye/Formatie van Nieuwkoop

1.4 Doel van het onderzoek

Het onderzoek valt op te delen in twee deelprojecten: twee te saneren locaties en drie liftputten. Doel is documenteren van archeologische waarden en het bergen, registreren, conserveren en eventueel restaureren van vondsten, met als einddoel behoud van informatie die van belang is voor de kennisvorming over het Goudse verleden. In het Programma van Eisen (PvE), dat is opgesteld door drs. M.J. Groenendijk en Hazenberg Archeologie¹, werden de volgende vraagstellingen geformuleerd:

- 1 *Wat is de kwaliteit van de vindplaats, gelet op de criteria gaafheid, conservering, zeldzaamheid, informatiewaarde en ensemblewaarde?*
- 2 *In hoeverre kloppen de verwachtingen van het eerder uitgevoerde cultuurhistorische onderzoek van BAAC met de aangetroffen archeologische waarden?*
- 3 *In welke periode of periodes heeft bewoning of gebruik van de locatie plaatsgevonden?*
- 4 *Is het mogelijk om een uitspraak te doen over de (huishoudelijke of industriële) activiteiten die hier plaatsvonden?*
- 5 *Is het mogelijk een uitspraak te doen over percelering en eventuele veranderingen hierin in de loop van de tijd?*
- 6 *Zijn er op de locatie (sporen van) beerputten?*
- 7 *Is het mogelijk een uitspraak te doen over de specifieke bewoner(s) en/of gebruiker(s) van de locatie, gekoppeld aan de bewoningsniveaus?*
- 8 *Is het mogelijk om op basis van het vondstmateriaal of anderszins een indicatie te geven van de sociale klasse waartoe de bewoner(s) en/of gebruiker(s) behoorde(n)?*
- 9 *Zijn er eventuele aanbevelingen voor nader onderzoek op deze locatie voor de (verre) toekomst mogelijk?*

¹Hazenberg T., Bruning L. & M.J. Groenendijk. Programma van Eisen. Gouda Koningshof, 4 liftkokerputten. Leiden 2006.

- 10 *Is het op basis van de ervaringen met deze locatie mogelijk aanbevelingen te doen voor onderzoek op gelijksoortige locaties elders in de binnenstad van Gouda?*

1.5 Onderzoeksgeschiedenis

Het onderzoeks- en adviesbureau BAAC voerde in 2002 een cultuurhistorische analyse van de Koningshoflocatie uit (Emmens et al. 2002). Ter voorbereiding van de archeologische begeleiding van de volledige locatie werd op sloopblok A, op de hoek van de Verlorenkost en de Raam (circa 2.700 m²) in oktober 2005 reeds een archeologische proefproject uitgevoerd door ARC bv (Silkens 2005). Op basis van dit onderzoek werd het PvE op een aantal plaatsen bijgesteld en werd van 28 november 2005 tot en met 3 februari 2006 de rest van het plangebied door ARC bv archeologisch begeleid (publicatie in voorbereiding). Het hier besproken onderzoek spitst zich toe op de archeologische opgraving van drie liftputten en twee te saneren zones binnen het plangebied (afb. 1.3).

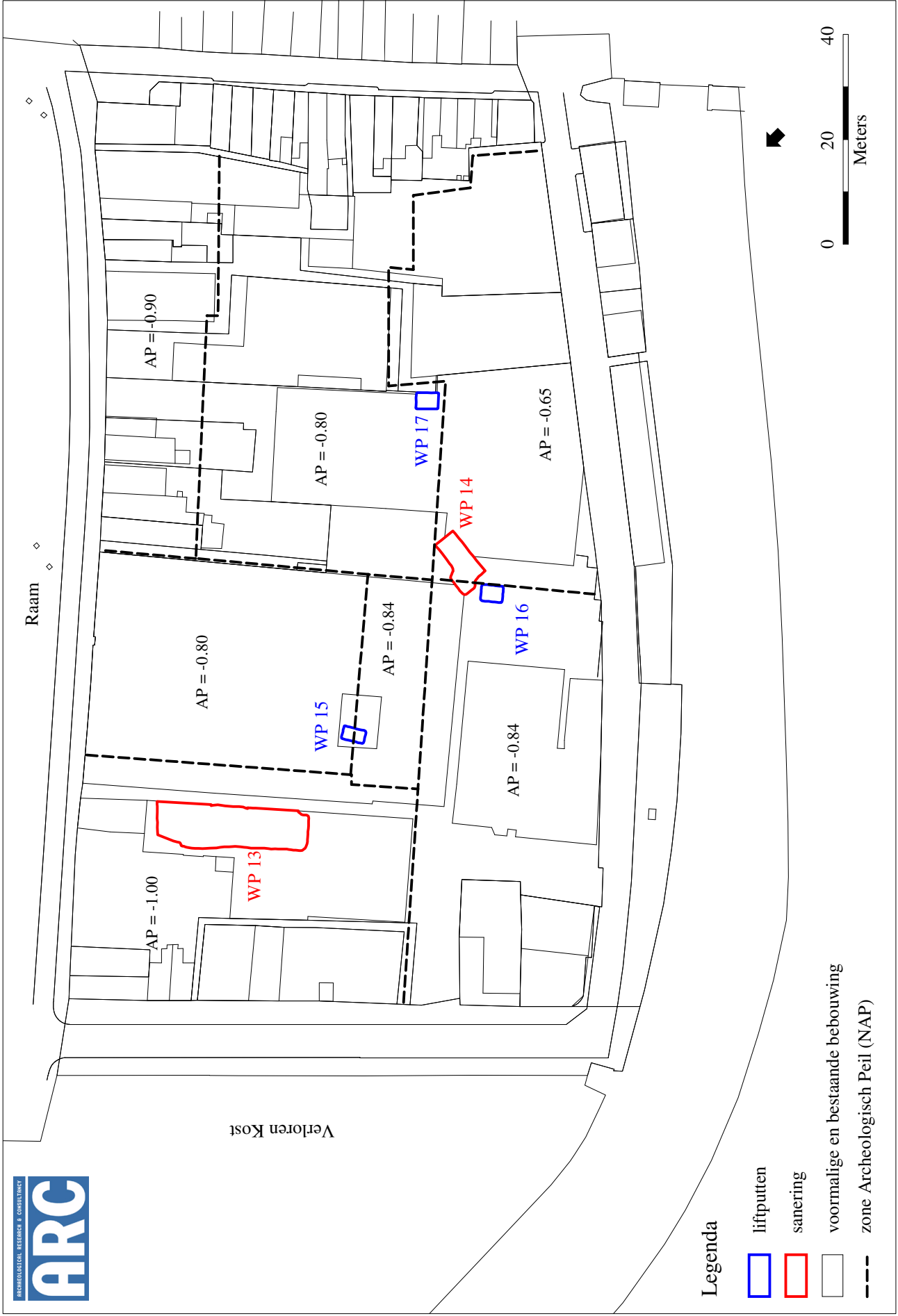
1.5.1 Werkwijze

Voor de nummering van werkputten en vondstnummers is verder gewerkt met de reeds bestaande nummering van de archeologische begeleiding op de Koningshoflocatie (publicatie in voorbereiding).

Sanering

Doel van de sanering was het volledig verwijderen van de met minerale olie vervuilde grond, waarbij een vervuilingdiepte van ca. 1 m beneden het huidige maai-veld door vooronderzoek als uitgangspunt is genomen. Op het terrein kon deze ontgravingsdiepte gewijzigd worden, afhankelijk van de aanwezige vervuiling. De grondwaterafel bevindt zich op de locatie Koningshof rond de 0,70 m –NAP, waardoor het gebruik van een pomp met oliefilter noodzakelijk was. Ook moest er speciale veiligheidskledij gedragen worden en moesten bepaalde voorschriften in acht genomen worden. Medewerking van de amateurvereniging Golda was niet mogelijk.

De eerste saneringslocatie (werkput 13) bevindt zich in zone A, langs de voormalige Kandeelsteeg en meet ca. 20 x 10 m. De tweede saneringslocatie (werkput 14) bevindt zich in zone C en meet ca. 10 x 5 m (afb. 1.3). Boringen hebben uitgewezen dat beide locaties vermoedelijk tot op een diepte van ca. 1 m -mv zijn vervuild. De ontgraving vond plaats in aanwezigheid van ing. W.P. Stuive van Soelaas Milieu-adviezen bv, die het milieukundige aspect voor zijn rekening nam en toezag op de veiligheidsvoorschriften. Met een graafmachine met overdrukcabine werd geleidelijk verdiept tot op het archeologische sporenniveau. Indien nodig werden meerdere opgravingsvlakken aangelegd. De diepte van de sanering was afhankelijk van de aanwezige vervuiling, die lokaal verschilde. De archeologische sporenlakken werden met de metaaldetector op metaalvondsten onderzocht. Vondsten werden waar mogelijk per spoor of per segment verzameld. De vlakken werden fotografisch gedocumenteerd en getekend op schaal 1:50. Per saneringslocatie werden minstens twee relevante profielen op schaal 1:20 gedocumenteerd.

Abbeelding 1.3 Overzicht van de locatie Koningshof met de saneringslocaties, lifputten en de verschillende slooplocaties. Kaart: P. Stokkel.

Vondstmateriaal verzameld in vervuilde grond werd ter plaatse gewassen.

Liftputten

Drie liftputten van 4 x 6 meter moesten gedocumenteerd worden, één in zone B (werkput 15), één in zone J (werkput 16) en één in zone L (werkput 17, zie afb. 1.3). Een vierde liftput in zone E bevindt zich onder bestaande bebouwing en wordt in een latere fase aangepakt. De liftput in zone B heeft een maximale ontgravingsdiepte van 1,80 m –NAP, de twee andere een maximale ontgravingsdiepte van 1,65 m –NAP. Ook hier werd met de graafmachine laagsgewijs verdiept en werden, afhankelijk van de aanwezige archeologische waarden, verschillende opgravingsvlakken aangelegd. De archeologische sporenvlakken werden met de metaaldetector op metaalvondsten onderzocht. Vondsten werden waar mogelijk per spoor of per segment verzameld. De vlakken werden fotografisch gedocumenteerd en getekend op schaal 1:50. Per liftput werd minstens één relevant profiel op schaal 1:20 gedocumenteerd.

2 Sporen en structuren

B. Silkens

2.1 Cultuurhistorisch onderzoek

Uit historisch kaartmateriaal blijkt dat de locatie van het Koningshof vanaf de eerste helft van de 14e eeuw bij de stad getrokken is (Kok 1996; Denslagen 2001c, p. 259; Emmens et al. 2002). De eerste bebouwing dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 14e eeuw. Net ten zuiden van de locatie liep de oude stadsmuur, met monumentale verdedigingswerken als de Vlamingspoort (stadspoort), de Verlorenkosttoren (waterpoort) en de Vleyshouwerstoren (rondeel) (Denslagen 2001c, pp. 95 en 268). In de 15e en 16e eeuw concentreert de bebouwing zich voornamelijk langs de Raam. Deze bestond over het algemeen uit kleine, eenvoudige huizen met een nokrichting haaks op de hoofdstraat. Twee bredere stegen, de Kandeelsteeg en de Messenmakerssteeg, waren van de 16e tot de 19e eeuw eveneens bebouwd.

Op de Koningshoflocatie lijkt zich in de 17e tot de 19e eeuw een concentratie pijpenmakers en pottenbakkers te bevinden. Het zuidelijke gebied langs de Vest was tot het midden 19e eeuw voornamelijk in gebruik als tuingebied, met slechts enkele huisjes. Centraal door het gebied loopt een vrij brede zijk waarop enkele kleinere aansluiten. Deze zijltjes stonden in verbinding met de kanaaltjes op de Raam en de Verlorenkost, die op hun beurt weer aansloten op de brede Turfsingel. De zijltjes werden in de late 19e–vroeg 20e eeuw gedempt (Denslagen 2001c, p. 283). Ter hoogte van de Vlamingspoort bevond zich vanaf de 17e eeuw tot in 1972, toen de Guldenbrug werd gebouwd, een veerpontje over de Turfsingel (Denslagen 2001d, pp. 303–304).

Een aantal historische kaarten, waaronder die van Joan Bleau, en schriftelijke bronnen vermelden het bestaan van schuttersdoelen langs de Vest (Denslagen 2001a, pp. 228–229). Verder bevond er zich in het gebied een lijnbaan¹ voor de kleingarensponnerij, die zich toelegde op het maken van visnetten en weefgarens (Denslagen 2001d, pp. 311–314; De Neve 2002, pp. 353–357) en twee 17e-eeuwse hofjes van barmhartigheid: zes huisjes van Dirck Hermanszoon Feel (1655–1811)

¹Lijnbanen werden gebruikt voor het ‘slagen’ van touw en waren doorgaans vijftig tot zelfs honderd meter lang. Aan het begin van de stond een groot wiel waaraan de lijndraaier een bundel vezelmateriaal bevestigde, het andere uiteinde bond hij om zijn middel. Langzaam achteruit lopend voegde hij plukje voor plukje het materiaal toe, terwijl een jongen het wiel draaide om de vezels in elkaar te draaien. De enkele draden werden dan ineengedraaid tot touwen van de gewenste dikte (Habermehl et al. 1986).

en zes huisjes van Gijsbert de Lange (1651–1783) (Denslagen 2001b, pp. 343 en 352–357; Van den Berg & Sprokholt 2002, pp. 286–287). Twee molens, kleimolen ‘De Croot’ en ‘De Korenbloem’, waren de meest monumentale structuren langs de Vest (Denslagen 2001d, pp. 311–312).

Vanaf het midden van de 19e eeuw, met de komst van de aardewerkindustrie, wordt ook deze zuidelijke zone in korte tijd vol gebouwd, grotendeels met de panden van de *N.V. Koninklijke Plateelbakkerij Zuid-Holland*, alsook de gebouwen van de *Coöperatieve Broodbakkerij en Verbruiksvereniging ‘Ons Voordeel’*, pijpenmakers, etc. De vroegere bewoning aan de Raam werd hierbij grotendeels overbouwd (Sluijter-Seijffert et al. 1994; Emmens et al. 2002). Illustratief hiervoor is het verschil tussen de historische kaart uit 1839–1859, waar de bewoning op de Koningshof zich hoofdzakelijk beperkte tot de noordelijke helft (Geudeke et al. 1990, pp. 68-69) en die uit 1905, waar de volledige locatie bebouwd is (Van der Leest et al. 2005, nr. 461).

Het Archeologisch Informatiesysteem voor Nederland (Archis) geeft aan dat in de nabije omgeving van de onderzoekslocatie, langs de Raam en de Keizerstraat, enkele laatmiddeleeuwse woonhuizen werden onderzocht door Golda (Waarnemingsnrs. 21870 en 21872; afb. 1.2). Aan de overzijde van de Raam werden in 1999 door de toenmalige gemeentelijk archeoloog R. Kok, in samenwerking met amateurvereniging Golda, restanten van een 17e eeuwse lakenververij aan het licht gebracht (Kok 1999; Van Haaster & Van Bommel 2001). Aan de overkant van de Verlorenkost konden diezelfde R. Kok en Golda in 1996 al een deel van het vijftiende eeuwse klooster van Sint-Marie en de voormalige Lazarussteeg optekenen (Kok 1996).

De archeologische begeleiding van het slopen en bouwrijp maken van het terrein werd, zoals boven reeds vermeld, eind 2005/begin 2006 uitgevoerd door ARC bv. Het verslag betreffende deellocatie A werd reeds gepubliceerd in Silkens (2005), de publicatie van het onderzoek op de rest van het terrein is in voorbereiding. Over het hele terrein werd daarbij de bodem afgegraven tot op een vooraf bepaald Archeologisch Peil van 0,5 m -mv. Bovenliggende structuren werden gedocumenteerd en verwijderd. Onderliggende structuren bleven bewaard in situ. Ter hoogte van de saneringslocatie in zone C werd de bodem reeds tot op het Archeologisch Peil (0,84 m –NAP) afgegraven. In zone A werd echter nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd vanwege van de aanwezige vervuiling. Op basis van de omliggende opgravingsdata kan echter wel een archeologische verwachting bepaald worden.

In zone A kunnen, naast funderingen uit 19e en 20e eeuw, aan de zijde van de Raam en langs de voormalige Kandeelsteeg op een diepte van 1 m –NAP (Archeologisch Peil in deze zone) ook resten van 18e- en zelfs 17e-eeuws vloer- en muurwerk aangetroffen worden. In zone C en op de locaties van de liftputten is de archeologische verwachting laag. Er is onder meer kans op laat 19e- en 20e-eeuwse funderingen en verschillende ophogingspakketten met aardewerk en kleiijp-materiaal. De conservering van organische resten is goed. Ter hoogte van de liftput in zone B werd tijdens de archeologische begeleiding een één meter dik betonnen funderingsblok aangetroffen. Een overzichtskaart van de verschillende zones met archeologisch peil en de locatie van de saneringen en de liftputten vindt u op afbeelding 1.3.

2.2 Sporen en structuren

2.2.1 Saneringen

De omvang van de saneringen bleek mee te vallen. In beide zones volstond het de bodem af te graven tot op het Archeologisch Peil. Slechts op twee plaatsen zat de vervuiling met minerale olie dieper en moest er lokaal verdiept worden tot 1,85 m –NAP.

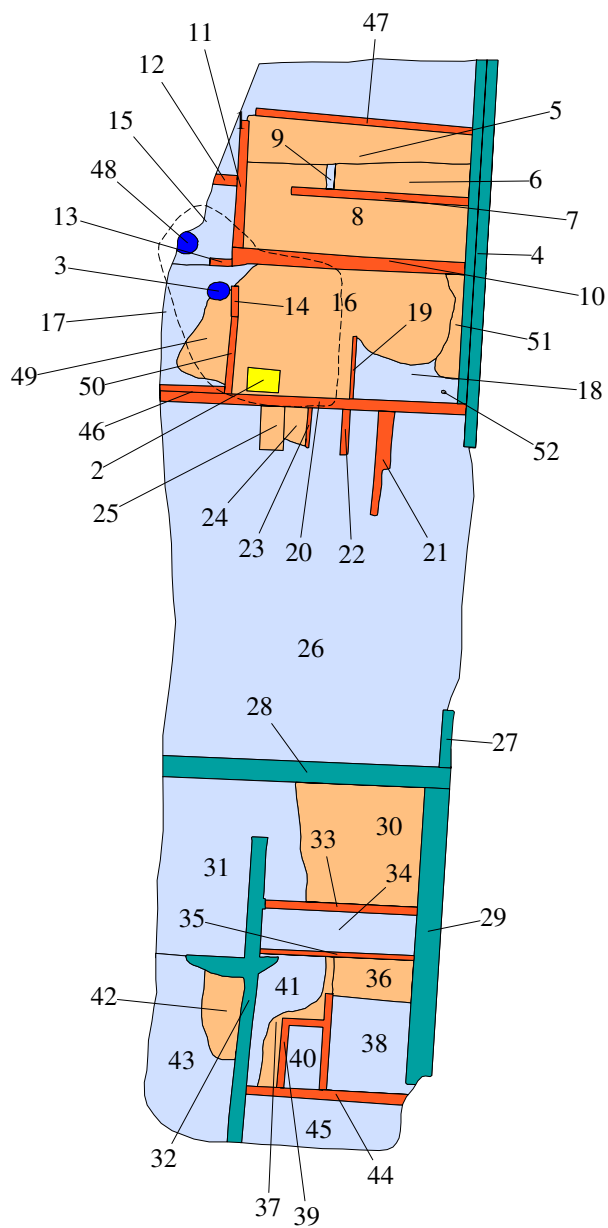
Werkput 13

De archeologische verwachting in deze zone werd bevestigd. In de bovenste 50 cm werden voornamelijk funderingen aangetroffen uit de laat 19e–20e eeuw (afb. 2.1). De jongste funderingen zijn te koppelen aan de periode van de Plateelfabriek Zuid-Holland, meer bepaald bouwfase 1915–1917, en bestaan uit vrij brede, getrapte funderingen in gele industrieel vervaardigde baksteen. Een noordoost-zuidwest georiënteerde muur, die langs de oostelijke zijde van de werkput loopt (S 4), werd centraal in de werkput over een lengte van circa zeven meter doorbroken. Binnen deze zeven meter brede zone werden ook geen andere structuren aangetroffen. Ook het verzamelde aardewerk is ouder (late 16e–17e eeuw; zie hoofdstuk 3). Waarschijnlijk hebben recente graafwerkzaamheden deze zone sterk aangetast en hierbij dieperliggende (oudere) archeologische lagen geraakt. Op de locatie van werkput 13 was de ruimte voor het verpakken van het plateelaardewerk gesitueerd, maar van deze activiteit kon niets worden teruggevonden.

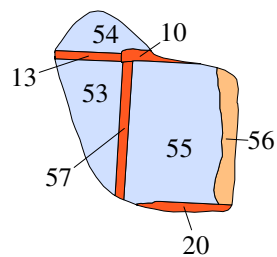
Onder de funderingen van de Plateelfabriek Zuid-Holland werden muur- en vloerresten teruggevonden die op basis van het aangetroffen aardewerk (zie hoofdstuk 3) en typologische kenmerken gekoppeld kunnen worden aan de late 18e–19e eeuw. De funderingen van de plateelfabriek doorsnijden deze oudere fase op verschillende plaatsen (afb. 2.2; zie ook afb. 2.4). We bevinden ons in deze zone ten westen van de voormalige Kandeelsteeg en de woningen zijn van hetzelfde type als deze aan de Raam en de Verlorenkost (Silkens 2005). Smalle tweesteens muren in rode baksteen (16/17 x 8/9 x 4 cm) zijn hier en daar voorzien van witte betegeling of hergebruikte 17e-eeuwse tegels (Van den Berge et al. 2002). De vloeren zijn opgebouwd uit rode vierkante tegels van circa 22 x 22 cm.

In de noordelijke helft van werkput 13 werd in één van de ruimtes een recht-hoekige haardplaats aangetroffen (S 2). Achter de haard was de muur (S 20) betegeld met een mix van witte tegels en herbruikte blauwversierde 17e-eeuwse tegels. Twee tonnen van dennenhout (S 3 & S 48), waarschijnlijk in gebruik als waterton, kunnen op basis van het aardewerk eveneens tot deze periode gerekend worden. De bovenste helft van beide tonnen was gevuld met puin. Onderaan werd zeer humeus donkerbruin–zwart residu gevonden, waarschijnlijk bezinksel van plantenmateriaal. De bodem van één van deze tonnen (vondstnummer 276) is geborgen en wordt besproken in hoofdstuk ???. In het puinpakket dat deze fase afdekt (S 17) werden twee opmerkelijke fragmenten van maalstenen gevonden (vondstnummer 284). Het gaat om vrij grote stukken van ronde molenstenen die intensief gebruikt waren en vermoedelijk door gebruiksslijtage zijn gebroken en weggegooid (zie hoofdstuk 4). Ook werd in dit pakket één laat 14e–vroeg 15e-eeuwse scherf, een

Vlak 1

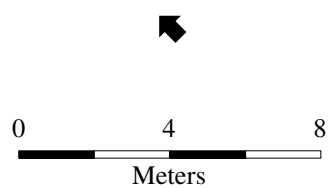

Vlak 2

Legenda

- fundering plateefabriek
- vloer
- ruimte
- haard
- recente verstoring
- houten ton
- fundering kandeelsteeg

Afbeelding 2.1 Overzicht van alle sporen in werkput 13. Kaart: P. Stokkel.

Afbeelding 2.2 Werkput 13. Overzicht van de 18e–19e-eeuwse funderingen, vloeren en haard op vlak 1. Op de voorgrond is de contour van een houten waterton herkenbaar. Foto: B. Silkens.

hoekig worstoor van een grape, aangetroffen. Zeer waarschijnlijk gaat het hier om opspit uit het diepergelegen laatmiddeleeuwse niveau.

Een kleine zone in het noordelijk deel van werkput 13 moest wegens de minerale olievervuiling tot op een maximale diepte van 1,95 m –NAP ontgraven worden. Deze zone concentreert zich rond de twee houten tonnen en het dus zeer goed mogelijk dat zij de oorzaak zijn voor het dieper doordringen van de olie in de bodem. Op dit diepere niveau werden enkel zandige en humeuze ophogingspakketten aangetroffen. Het aardewerk is met een datering in de late 16e–17e eeuw wel duidelijk ouder en bestaat onder meer uit een grapevormige vuurtest en een miniatuur kannetje (zie hoofdstuk 3). Wegens de geringe ontgravingsdiepte werd voornamelijk opgebrachte grond verwijderd en was het bijgevolg niet zinvol profielen te documenteren.

Werkput 14

Werkput 14 bevindt zich in een zone waar al voor de aanvang van de archeologische werken vervuiling was vastgesteld. Tijdens de begeleiding van de sloopwerken werd echter geen specifieke hinder ondervonden en er werd er zoals gepland verdiept tot het Archeologische Peil van 0,84 m –NAP (publicatie in voorbereiding). De verwachting op basis van de archeologische begeleiding was, dat de vervuiling zich ofwel zeer lokaal, ofwel op grotere diepte, onder het Archeologisch Peil, bevond. Om geen onnodige verstoring van de bodem te veroorzaken werd daarom in eerste instantie verdiept tot op het Archeologisch Peil (0,84 m –NAP). Hierbij werd enkel in de noordelijke hoek, ter hoogte van een rioolput, een kleine

zone met vervuiling aangetroffen, die laagsgewijs verdiept werd tot op vlak 2 (ca. 1,85 m –NAP), waar de grond schoon was. Er werden hierbij geen archeologische structuren aangetroffen, enkel de wand van de recente rioolput (S 3) (afb. 2.3). Wel werd bij de aanleg van vlak 2 in een verrommeld pakket rond de rioolput een bijna complete mineraalwaterfles van steengoed met stempel uit de tweede helft van de 19e eeuw gevonden (vondstnummer 275; zie hoofdstuk 3).

Door de hoge grondwaterstand en het gebrek aan sporen was een vlakfoto van vlak 2 niet mogelijk. Profielen waren wegens de geringe ontgravingsdiepte over het grootste deel de werkput niet relevant. In de noordelijke hoek verstoorde de recente rioolput de profielwand en was de wateroverlast te groot voor een goede documentatie.

2.2.2 Liftputten

Werkput 15

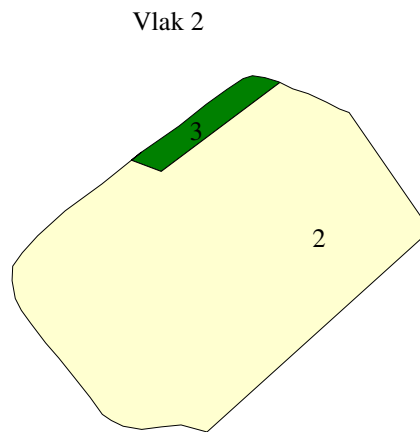
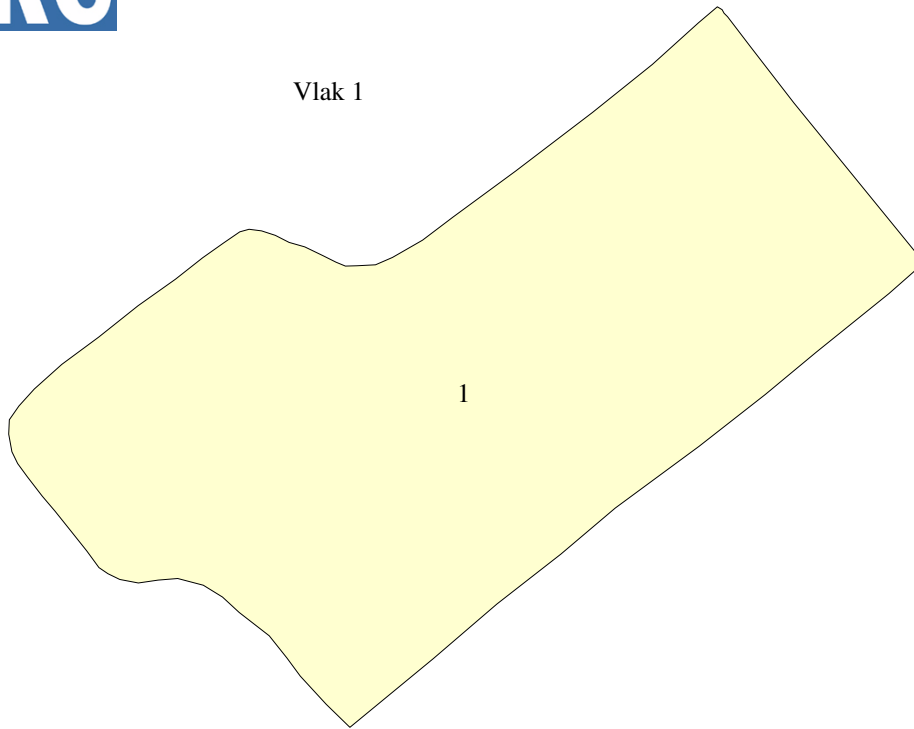
De liftput in zone B3 moest ontgraven worden tot een diepte van 1,80 m –NAP. Het Archeologisch Peil in deze zone bevond zich op 0,84 m –NAP, waardoor er een kleine meter bijkomend verstoord moest worden. Tijdens de archeologische begeleiding op het Koningshof was ter hoogte van deze liftput reeds een groot rechthoekig betonblok van circa 80 cm dik verwijderd (publicatie in voorbereiding). Er waren bijgevolg aanzienlijke verstoringen te verwachten.

Er werd laagsgewijs verdiept tot circa 1,05 m –NAP, waar in het vlak twaalf houten heipalen (S 3) werden aangetroffen. De palen waren in een dicht grid ten opzichte van elkaar geplaatst ter ondersteuning van de hogergenoemde betonnen fundering (afb. 2.4 en 2.5). Ze behoren bijgevolg tot een midden 20e-eeuwse bouwfase. De afstand tussen de palen onderling bedraagt circa 50 cm, waardoor de bodem binnen de liftput volledig verstoord is. Deze verstoring is ook te merken in het heterogene vondstmateriaal, met aardewerk uit de 17e–20e eeuw (zie hoofdstuk 3). Het vlak werd opgetekend op schaal 1:50 en gefotografeerd. Profielen bevatten geen bijkomende informatie, aangezien de ontgravingsdiepte vrij beperkt was en het bovenliggende pakket voornamelijk uit opgebrachte gezeefde grond bestond.

In overleg met drs. L. Bruning (Hazenbergh Archeologie) werd besloten niet verder te verdiepen tot de vooropgestelde 1,80 m –NAP. De kraan kon de heipalen immers niet rechtopstaand verwijderen en er zouden bijgevolg onnodige verstoringen worden toegebracht aan de onderliggende archeologische niveaus. In een later stadium, bij het heien van de nieuwe palen, kunnen deze onder begeleiding van een archeoloog met behulp van gespecialiseerd materiaal verwijderd worden. De archeologische verwachting is hier door de dichte palenconcentratie zeer gering.

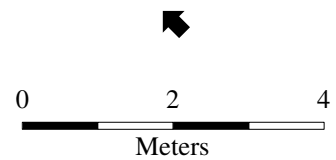
Werkput 16

In eerste instantie werd een vlak aangelegd op het Archeologisch Peil (0,84 m –NAP). In dit vlak werden geen archeologische sporen waargenomen. Vervolgens werd geleidelijk verdiept tot 1,20 m –NAP, waar een vloer van rode baksteen (S 3), een zuidoost-noordwest georiënteerde tweesteens muur in rode baksteen (S 5) en een betonnen poer (S 4) werden gedocumenteerd. In het oostprofiel bevond

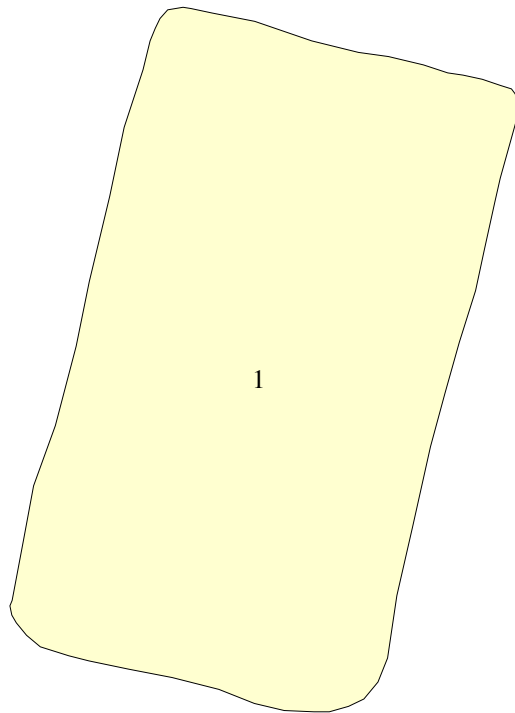
Legenda

- riolering
- laag

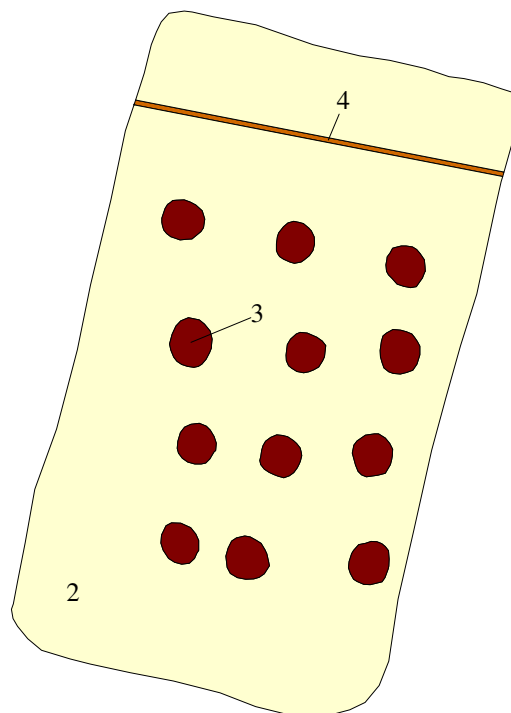

Afbeelding 2.3 Overzicht van alle sporen in werkput 14. Kaart: P. Stokkel.

Vlak 1

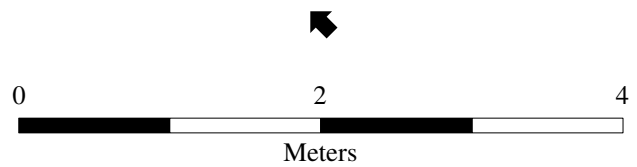

Vlak 2

Legenda

- plank
- laag
- heipalen

Afbeelding 2.4 Overzicht van alle sporen in werkput 15. Kaart: P. Stokkel.

Afbeelding 2.5 Werkput 15. Overzicht van vlak 2 met dicht grid van houten heipalen. Foto: B. Silkens.

zich een getrapte bakstenen fundering (S 7), die aansloot op de poer. De onderkant bevond zich op 1,55 m –NAP. Het derde en laatste vlak werd aangelegd op 1,65 m –NAP, de maximale verstoringdiepte van de liftput. Haaks onder de hoger genoemde fundering (S 7) was ter ondersteuning een rechthoekige houten balk gelegd. De balk vertoont aan het uiteinde een wigvormig element en is zeer waarschijnlijk herbruikt uit een oudere constructie (afb. 2.6 en 2.7). Afgaande op de stratigrafische positie van onder meer de vloer (S 3), de muur (S 5) en het aangetroffen vondstmateriaal in de pakketten net onder en boven de structuren zijn deze funderingen te koppelen aan de fase van de plateefabriek Zuid-Holland (eind 19e–begin 20e eeuw). Op basis van de beschikbare kadastrale gegevens zijn in deze zone de afwerkerij en de droogkamers te situeren.

Het west- en zuidprofiel werden met foto's gedocumenteerd en het westprofiel werd op schaal 1:20 getekend (afb. 2.8). Uit de zichtbare humeuze en zandige ophogingspakketten werd per laag vondstmateriaal verzameld. Er is geen duidelijke chronologische opeenvolging te onderscheiden in het verzamelde aardewerk. Het oudste, 18e–19e-eeuwse materiaal werd verzameld uit lagen 906 en 908 die zich op een relatief laag niveau bevonden. In laag 907, die zich stratigrafisch onder laag 906 bevindt, werd echter laat 19e–vroeg 20e-eeuws materiaal aangetroffen (zie bijlage 3). Het gaat hierbij om ondermeer een Westerwald mineraalwaterfles, een komfoor in witbakkend aardewerk met groene glazuur en twee kopjes van plateel-aardewerk (zie hoofdstuk 3). De intensieve bouwwerkzaamheden tijdens de industrialisatie van de Koningshof hebben de bodem klaarblijkelijk op bepaalde plaatsen tot aanzienlijke diepte aangetast en zo ouder en jonger materiaal vermengd.

Afbeelding 2.6 Werkput 16. Detail van een houten funderingsbalk. Het bewerkte uiteinde wijst mogelijk op herbruik. Foto: B. Silkens.

Werkput 17

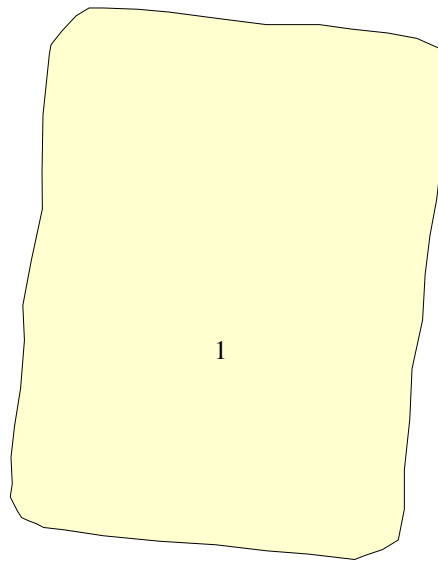
Ook hier werd in eerste instantie verdiept tot het Archeologisch Peil (0,65 m –NAP). Vervolgens werd geleidelijk verdiept tot 1,65 m –NAP, de maximale verstoringsdiepte van de liftput. Centraal in de werkput liep een 20e-eeuwse noord-zuid georiënteerde muur in gele en rode baksteen (S 2 en S 5), gefundeerd op houten palen die aan de bovenkant verstevigd waren met ijzeren banden (afb. 2.9 en 2.10). Verder werden geen sporen aangetroffen. Deze muur behoort zeer waarschijnlijk tot de vroeg 20e-eeuwse uitbreiding van de Plateelfabriek. Uit archiefgegevens valt af te leiden dat hier de draaierij/gieterij gesitueerd was.

De wateroverlast in WP 17 was zeer groot en kon met continu pompen enkel gestabiliseerd, maar niet weggewerkt worden. Vlak 2 kon daarom niet volledig worden drooggelegd en zichtbaar worden gemaakt. Wel werd het westprofiel gefotografeerd en op schaal 1:20 ingetekend (zie afb. 2.8). In het profiel konden enkele pakketten zwak siltig zand worden gedocumenteerd. Naar onder toe worden deze pakketten humeuzer en siltiger. Een grote hoeveelheid aardewerk en kleipijpmateriaal uit tweede helft 19e–20e eeuw werd bij de aanleg van de verschillende vlakken verzameld (zie hoofdstuk 3).

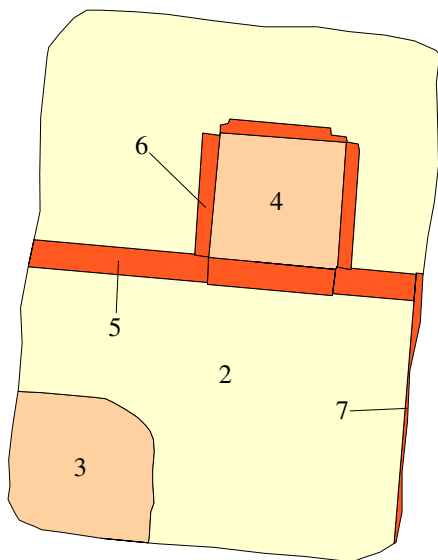
2.3 Vondstmateriaal

In totaal werden 22 vondstnummers uitgeschreven, waarbinnen een aantal categorieën vondstmateriaal verzameld werden. In het overgrote deel bevindt zich aardewerk (20 vondstnummers) dat door K.L.B. Bosma wordt besproken in hoofdstuk

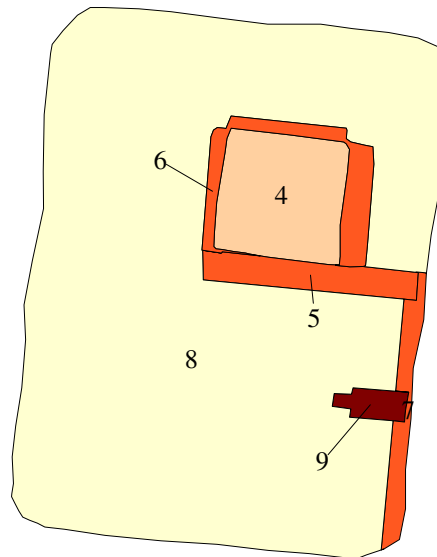
Vlak 1

Vlak 2

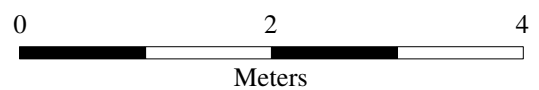

Vlak 3

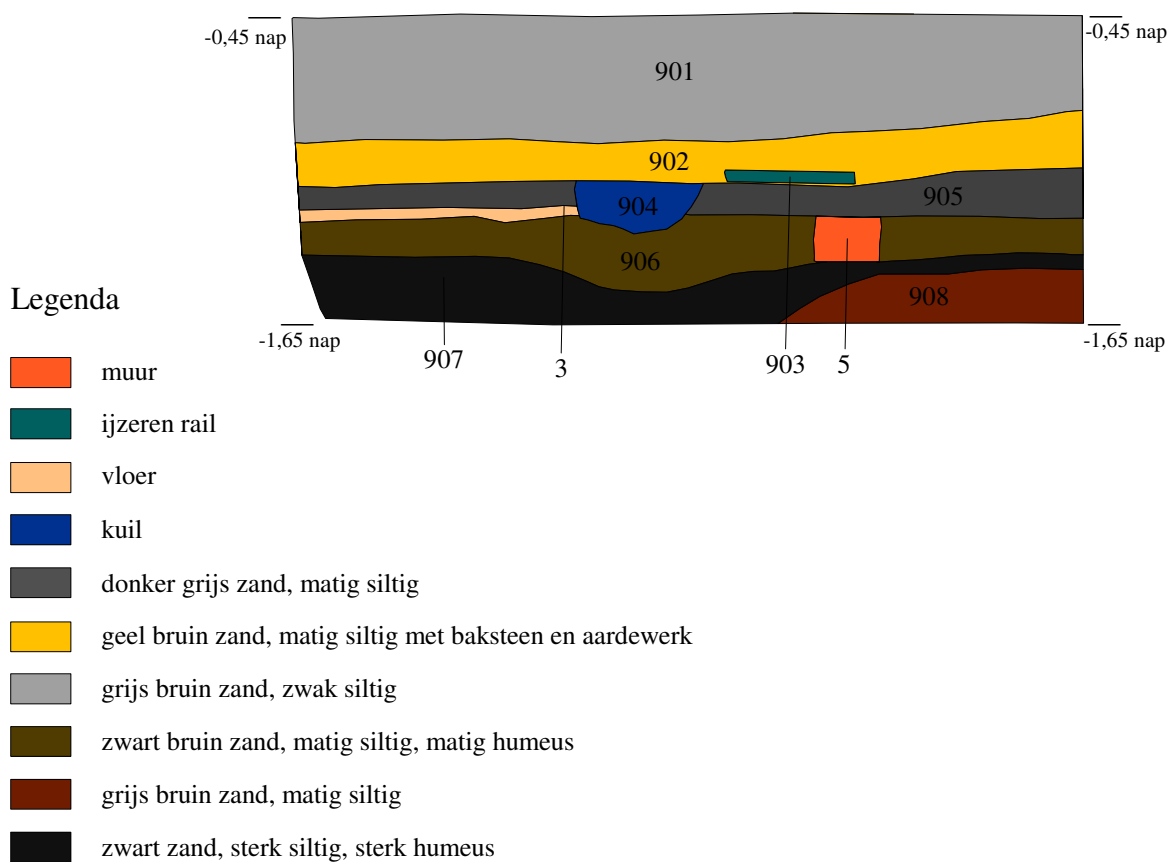
Legenda

- vloer
- muur
- houten balk
- laag

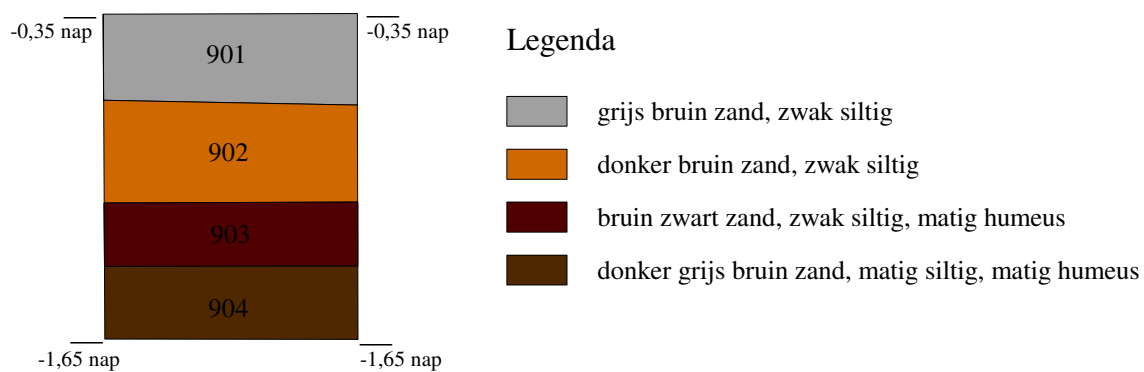

Afbeelding 2.7 Overzicht van alle sporen in werkput 16. Kaart: P. Stokkel.

WP 16 westprofiel

WP 17 westprofiel

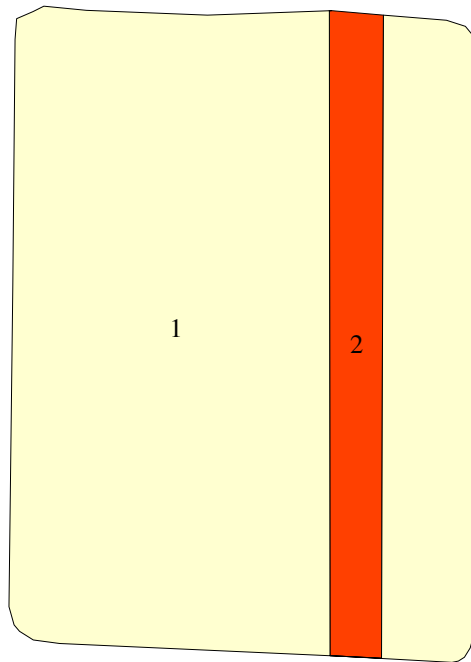
Afbeelding 2.8 Overzicht van het westprofiel in werkputten 16 en 17. Figuur: P. Stokkel.

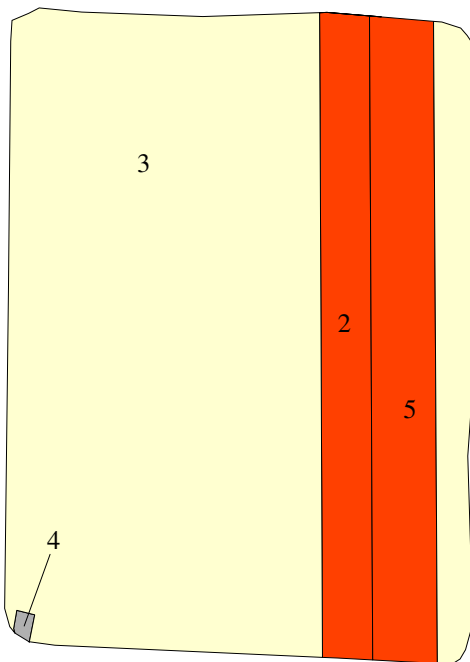
Afbeelding 2.9 Werkput 17. Detail van een fundering op houten heipalen. De palen zijn bovenaan verstevigd met metalen kappen. Foto: B. Silkens.

3. Daarnaast werd een kleine hoeveelheid natuursteen (1 vondstnummer), hout (1 vondstnummer), wandtegelfragmenten (1 vondstnummer), metaal (2 vondstnummers) en kleipijpmateriaal (3 vondstnummers) verzameld. Vermeldenswaardig is de vondst van twee grote fragmenten van maalstenen uit een stortlaag in werkput 13, die worden beschreven door J.R. Veldhuis in hoofdstuk 4 en een bodem met doorboringen van één van de houten tonnen, besproken door G.J. de Roller in hoofdstuk 4.

Vlak 1

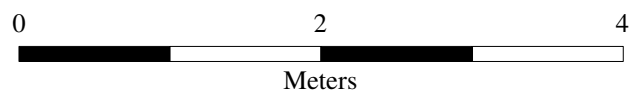

Vlak 2

Legenda

- muur
- natuursteen
- laag

Afbeelding 2.10 Overzicht van alle sporen in werkput 17. Kaart: P. Stokkel.

3 Aardewerk

K.L.B. Bosma

3.1 Inleiding

Het tijdens het onderzoek geborgen aardewerk betreft vrijwel uitsluitend materiaal uit de Nieuwe Tijd. Dit aardewerk is ter bestudering vervoerd naar het pand van ARC bv in Groningen. In dit hoofdstuk zal het onderzoek van dit materiaal worden besproken. Het voornaamste doel is het beschrijven en het zo precies mogelijk dateren van dit materiaal ten behoeve van het vaststellen van de vertegenwoordigde aardewerksoorten en het dateren van de aangetroffen grondsporen. Specifiek kan het onderzoek antwoord verschaffen op de volgende vragen uit het PvE:

- B1 *In welke periode of periodes heeft bewoning of gebruik van de locatie plaatsgevonden?*
- B2 en B3 *Hoeveel bewoningsniveaus zijn in de riolerings sleuven te onderscheiden? Is het mogelijk deze niveaus nader te dateren?*
- B4 *Is het mogelijk om een uitspraak te doen over de (huishoudelijke of industriële) activiteiten die hier plaatsvonden?*
- B8 *Is het mogelijk om op basis van het vondstmateriaal of anderszins een indicatie te geven van de sociale klasse waartoe de bewoner(s) en/of gebruiker(s) behoorde(n)?*

3.2 Werkwijze

Aansluitend op het veldwerk is het geborgen vondstmateriaal gereinigd en opgesplitst in vondstcategorieën. Vervolgens is het materiaal per vondstcategorie geteld en gewogen en beschikbaar gesteld aan de specialisten voor nader onderzoek. Per spoor is voor elke aardewerksoort het aantal fragmenten geregistreerd, waarbij fragmenten die aan elkaar passen als één zijn geteld. Hierbij is bovendien onderscheid gemaakt in fragmenten van de rand, de wand of de bodem, alsmede van overige potdelen, zoals bijvoorbeeld oren, tuiten of nagenoeg complete voorwerpen.

Daarnaast is het minimale aantal vertegenwoordigde individuele potten (mai) bepaald. Een hiervoor gebruikelijke methode is het tellen van het aantal randen per aardewerksoort. In dit geval is het mai per spoor bepaald. Waar mogelijk is dit gedaan op basis van het aantal randen, waarbij randen die niet aan elkaar passen, maar ogenschijnlijk toch van dezelfde pot afkomstig zijn, als één zijn geteld. Bij sporen

periode	soort	aantal	mai
Late Middeleeuwen	roodbakkend aardewerk	1	1
late 16e – vroege 17e eeuw	roodbakkend aardewerk	5	4
	witbakkend aardewerk	1	1
18e – 19e eeuw	roodbakkend aardewerk	26	23
	witbakkend aardewerk	10	9
	steengoed	6	5
	Frankfurter waar	5	3
	productie gerelateerde voorwerpen	2	2
late 19e – eerste helft 20e eeuw	plateel	6	5
totaal		62	53

Tabel 3.1 Aangetroffen aardewerksoorten en hun aantallen en minimum aantal individuen (mai) per periode.

waaruit echter uitsluitend wandscherven afkomstig zijn is de aardewerksoort en het type baksel als criterium gebruikt; wandscherven van dezelfde aardewerksoort maar met verschillende baksels zijn afzonderlijk geteld. In enkele gevallen weken per soort wandscherven wat betreft het baksel af van de getelde randen. In deze gevallen zijn ook de afwijkende wandscherven geteld.

Al het aardewerk is zo precies mogelijk gedateerd. Bovendien zijn per mai eventuele bijzonderheden geregistreerd. Dit betreft reconstrueerbare potvormen, decoratie, herkomst en eventuele gebruikssporen. Daarnaast is het aardewerk waar mogelijk gedateerd. De analysesresultaten zijn weergegeven in bijlage 3. Hierin zijn ook contextgegevens opgenomen.

3.3 Resultaten

Tijdens het onderzoek is een hoeveelheid aardewerk geborgen (62 fragmenten; tabel 3.1), met een totaal gewicht van ruim 7 kilo. De scherven vertegenwoordigen een mai van 53. Met een gemiddeld gewicht van ruim 100 gram per scherf is het materiaal slechts in geringe mate gefragmenteerd; er zijn relatief veel bijna- of half-complete vormen aangetroffen. Het aardewerk is goed geconserveerd, zelfs ongebakken glazuurresten zijn bewaard. In de bodem hebben zich op een deel van het materiaal ijzer- en kalkconcreties afgezet.

Vrijwel al het materiaal kan worden geplaatst in de Nieuwe Tijd. Eén scherf, een hoekig worstoor van een grape, dateert uit de Late Middeleeuwen, meer specifiek de late 14e – vroege 15e eeuw (afb. 3.1). Het overige materiaal dateert ruwweg uit de periode late 16e – vroege 20e eeuw. Er lijkt hierbij sprake te zijn van minimaal drie fasen; de late 16e – 17e eeuw, de 18e – 19e eeuw en de late 19e – vroege 20e eeuw, de fase van de plateelfabriek.

Het grootste deel van het geanalyseerde materiaal betreft roodbakkend aardewerk. Potten, pannen, deksels, bloempotten en een enkel bord of kom overheersen het vormenrepertoire. Het meeste van dit aardewerk dateert uit de 18e – 19e eeuw,

Afbeelding 3.1 Een oor van een grape uit de late 14e – vroege 15e eeuw. Foto: L. de Jong.

waarbij het algemeen gebruiksgoed betreft. Het zwaartepunt bij dit materiaal ligt in de tweede helft van de 19e eeuw. Een vuurtest, een pot, een grape en een miniatuurkannetje dateren uit de late 16e – vroege 17e eeuw. Het witbakkende aardewerk omvat kannen, een kom, een komfoor en een pispot uit de 18e – 19e eeuw. Ook in dit materiaal is laat 16e – vroeg 17e-eeuws aardewerk vertegenwoordigd in de vorm van een fragment van een pispot met koperglazuur. Steengoed beperkt zich tot fragmenten van een pot en van vier mineraalwaterflessen, alle uit Westerwald. Dit materiaal dateert uit de 19e eeuw. Een kom of een pot en twee kachelpannen van Frankfurter waar dateren uit dezelfde periode.

Naast gebruiksaardewerk is keramiek aangetroffen dat gerelateerd is aan de productie van aardewerk. Het betreft in de eerste plaats twee fragmenten van dakpannen die secundair zijn gebruikt als oventegels. Daarnaast is in dezelfde context (werkput 16, aanleg vlak 3) een misbaksel van een voorraadpot aangetroffen (afb. 3.2). Deze productie-gerelateerde voorwerpen vallen in de periode van de 18e – 19e eeuw. Verder zijn drie fragmenten van biscuit gebakken plateel geborgen, die afkomstig zijn van de Plateelbakkerij Zuid-Holland, en dateren uit de late 19e – vroege 20 eeuw.

Afbeelding 3.2 Twee oventegels en een misbaksel (midden) van een voorraadpot uit de 18e – 19e eeuw. Foto: L. de Jong.

3.4 Conclusie

Op grond van de resultaten van het onderzoek kunnen de in de inleiding gestelde vragen daarom als volgt worden beantwoord:

B1 *In welke periode of periodes heeft bewoning of gebruik van de locatie plaatsgevonden?*

Op basis van het aardewerk dat is aangetroffen in pakketten van stadsafval en dus direct gerelateerd kan worden aan bewoning op deze lokatie, is vastgesteld dat de locatie in de periode van de late 16e – vroege 20e eeuw bewoond en/of in gebruik is geweest. Er lijkt hierbij sprake te zijn van minimaal drie fasen. Het laatmiddeleeuwse fragment kan worden beschouwd als opspit uit dieper gelegen lagen. Waarschijnlijk bevinden zich op een dieper niveau dus nog resten uit de Late Middeleeuwen.

B2 en B3 *Hoeveel bewoningsniveaus zijn in de rioleringsgleuven te onderscheiden? Is het mogelijk deze niveaus nader te dateren?*

De verschillende niveaus, die in feite bestaan uit pakketten stadsafval, zijn op grond van het aardewerk te dateren in achtereenvolgens de late 16e – 17e eeuw, de 18e – 19e eeuw en de late 19e – vroege 20e eeuw.

B4 *Is het mogelijk om een uitspraak te doen over de (huishoudelijke of industriële) activiteiten die hier plaatsvonden?*

Er zijn enkele keramische fragmenten aangetroffen uit de tweede fase (18e – 19e eeuw) die wijzen op de productie van aardewerk. Het betreft dakpannen die secundair gebruikt zijn als oventegels en een misbaksel van roodbakkend aardewerk.

B8 *Is het mogelijk om op basis van het vondstmateriaal of anderszins een indicatie te geven van de sociale klasse waartoe de bewoner(s) en/of gebruiker(s) behoorde(n)?*

Het is niet mogelijk om hierover op basis van de geringe hoeveelheid geanalyseerd aardewerk uitspraken te doen.

4 Natuursteen en hout

4.1 Inleiding en werkwijze

In dit hoofdstuk wordt het bij het archeologische onderzoek verzamelde natuursteen en hout beschreven. Van de stenen zijn de metrische kenmerken gedocumenteerd, is gekeken naar sporen van verbranding/verhitting en zijn de stenen op basis van morfologische en functionele kenmerken aan een werktuigtype toegeschreven. Verder is er één stuk hout geborgen (vondstnummer 276). Nadat dit voorwerp is schoongemaakt met leidingwater is het beschreven en gedetermineerd.

4.2 Resultaten natuursteen

J.R. Veldhuis

Tijdens het onderzoek zijn in een stortlaag (werkput 13, vlak 1, spoor 17) twee fragmenten van maalstenen gevonden. Beide exemplaren zijn incompleet en onverbrand en horen niet bij elkaar, hoewel ze wel op dezelfde locatie zijn gevonden en hetzelfde vondstnummer hebben (vondstnummer 284).

Van het eerste exemplaar resteert ongeveer één derde van de oorspronkelijke steen. Het stuk meet $73 \times 35 \times 10,5$ cm. De afstand van de rand tot aan het centrale gat bedraagt 26,3 cm. Dit gat is vierkant van vorm en meet tenminste 15×6 cm; aangezien de breuk door het centrale gat loopt kan er gevoelig van worden uitgegaan dat het gat groter moet zijn geweest (zie afbeelding 4.1). Op het maaloppervlak zijn inkervingen aangetroffen die door gebruik sterk zijn versleten. Tevens bevindt zich aan deze zijde een vierkante inkeping. Aan de andere zijde zijn twee, eveneens vierkante gaten aangetroffen. Vermoedelijk betreft het bevestigingspunten, waarvan er waarschijnlijk oorspronkelijk vier hebben bestaan.

De tweede maalsteen is kleiner, maar completer. Iets meer dan de helft van dit exemplaar is nog aanwezig. De doorsnede van dit exemplaar is 60,7 cm en de steen heeft een maximale dikte van 8,8 cm. Er bestaat een sterk verschil in de dikte van het maalvlak: aan de ene zijde bedraagt deze meer dan 7 cm, terwijl aan de zijde van het centrale gat de dikte slechts 4,4 cm is (zie afb.4.2). Het centrale gat heeft een doorsnede van 8,2 cm. De afstand van het midden van het gat tot aan de rand van de maalsteen is 30,3 cm. Rond het gat is een lichte verdikking (met een breedte van 3,5 cm) te zien, terwijl aan de zijkant van de maalsteen een opstaande rand is aangetroffen (zie afb.4.2). Waarschijnlijk betreft het een looper waarbij het waarschijnlijk is dat deze als handmolen is gebruikt.

Afbeelding 4.1 Eén van de twee maalstenen uit vondstnummer 284. Duidelijk zichtbaar is het (deel van het) vierkante centrale gat en op de bovenste foto de versleten inkervingen op het maaloppervlak, terwijl op de onderste foto een deel van een metalen bevestigingspunt zichtbaar is. Foto: L. de Jong.

Afbeelding 4.2 De tweede maalsteen uit vondstnummer 284. Ook bij deze is de vierkante structuur zichtbaar rond het centrale gat. Op de bovenste foto kan de opstaande rand goed worden waargenomen, terwijl de onderste foto het dikte verschil aan de beide zijden duidelijk zichtbaar maakt. Foto: L. de Jong.

4.3 Resultaten hout

G.J. de Roller

Het voorwerp is gevonden in werkput 13 en vormde de bodem van een houten ton. Het betreft een ronde houten schijf die nu gebroken is. De diameter van de schijf is 51 cm, de dikte is 3 cm. De randen van de schijf zijn aan twee kanten afgeschuind. In het nog behouden deel zitten vijf gaten met een diameter van 2,5 cm. De gaten zijn ruw door de schijf geboord. Aan de onderkant zitten de rafels nog voor het boorgat. De schijf zelf is ruw bekap. De houtsoort is den (*Pinus*). De ruwe wijze waarop de gaten door de deksel zijn geboord wijst erop dat deze aanpassing snel is gemaakt, voor het laatste gebruik van de ton. De rafels aan de rand van het boorgat wijzen op het gebruik van een botte boor die met kracht door het hout is geduwd. De slordige afwerking was niet nadelig voor het gebruik. Het is aannemelijk dat zij een functie als zeef hebben gehad in de aan- of afvoer van het grondwater. De toepassing als zeef is een algemene toepassing die niet kenmerkend is voor een bepaalde tijdsperiode. De gebruikte houtsoort komt veel voor in de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

4.4 Conclusie

Vanaf de IJzertijd tot circa 1300 n. Chr. werd in Noordwest Europa gebruik gemaakt van vaak door handkracht aangedreven maalstenen (Harsema 1979). Het is zeer onwaarschijnlijk dat de hierbeschreven maalstenen in dat beeld passen. Ten eerste zijn de afmetingen aanzienlijk groter dan tot nu toe bekend voor deze handmolens. Ook de steensoort verschilt: deze twee stenen zijn van een zeer dichte steensoort gemaakt en verschillen daarmee van tefrieten maalstenen uit eerdere perioden. Tot slot valt op dat de twee hier beschreven stenen een reeks van metalen bevestigingspunten hebben, wat onbekend is bij de IJzertijd tot Middeleeuwse maalstenen. Dit alles, in combinatie met de vondstlocatie, suggereert een datering in de late Middeleeuwen of later.¹ In de laag waarin beide werden gevonden, werd ook een aardewerkscherf uit de late 14e–vroege 15e eeuw aangetroffen; vermoedelijk gaat het hier echter om opspit (zie hoofdstuk 3). Gelet op de vondstlocatie, kunnen geen uitspraken worden gedaan betreffende de context. De kans is groot dat het hier twee afgedankte molenstenen van de in hoofdstuk 2 genoemde laat-Middeleeuwse molens betreft.

¹In dit verband is onfortuinlijk dat ogenschijnlijk literatuur ontbreekt om latere maal- of molenstenen op basis van metrische en uiterlijke kenmerken te dateren.

Afbeelding 4.3 Bodem van ton. Foto: L. de Jong.

5 Conclusie

B. Silkens

De omvang van de sanering viel erg mee, waardoor ook de versturende gevolgen voor de archeologie vrij beperkt bleven. Algemeen gezien werd enkel de bovenste 50 cm ontgraven, waardoor het bodemarchief beneden het Archeologisch Peil intact bleef. In twee kleine zones in werkput 13 en 14 werd wel dieper gegraven. Hierbij werden in beide gevallen enkel zandige en humeuze ophogingspakketten aangetroffen, met in de bovenste lagen voornamelijk laat 18e–19e-eeuws aardewerk en in de onderste lagen (tot 1,95 m –NAP) voornamelijk aardewerk uit de late 16e–17e eeuw. Lokaal werd de bodem tijdens de industrialisatie van het gebied tot op aanzienlijke diepte verstoord.

De liftputten geven slechts een zeer beperkt beeld van het terrein. De aangetroffen muur- en vloerresten zijn te karakteriseren als voornamelijk laat 19e–20e-eeuwse structuren. De oudere fasen worden vertegenwoordigd door ophogingspakketten met aardewerk tot het begin van 18e eeuw. Ook hier werden lokaal diepe verstoringen uit het laat 19e–20e-eeuwse niveau waargenomen. Op grond van de resultaten kunnen de vragen uit het PvE als volgt worden beantwoord:

- 1 *Wat is de kwaliteit van de vindplaats, gelet op de criteria gaafheid, conservering, zeldzaamheid, informatiewaarde en ensemblewaarde?*

Op basis van de beperkte gegevens uit zowel de saneringslocaties als de liftputten kan een vrij goed beeld over de kwaliteit van de vindplaats worden gevormd. Waar de laat 19e–20e-eeuwse funderingen geen (grote) versturende rol hebben gehad in de bodem, is de conservering van oudere, voornamelijk 18e–vroeg 19e-eeuwse structuren zeer goed te noemen. Vloeren, haarden en muurwerk zijn zeer goed bewaard en decoratieve elementen zoals muurtegels zijn vaak in situ te documenteren. Ook organisch materiaal is door de hoge grondwaterstand bijzonder goed geconserveerd, getuige de twee houten tonnen die in werkput 13 aan het licht zijn gekomen. De verwachting is dat de oudere, dieper gelegen 16e–17e-eeuwse niveaus en vooral de middeleeuwse niveaus zeer goed zijn geconserveerd. Het voortdurend ophogen van het terrein door het wegzakken van funderingen heeft door de tijd heen een dik beschermend pakket over deze oudere niveaus gevormd. Enkel het gebruik van heipalen kan deze niveaus lokaal aangetast hebben.

Als ensemble vormen ook de recente structuren een belangrijke bron voor de studie van de recente industrialisatie op de Koningshof. De N.V. Koninklijke Plateelbakkerij Zuid-Holland was gedurende enkele decennia een toonaangevende speler in de Goudse en Nederlandse aardewerkindustrie en vormt daardoor een wezenlijk onderdeel van het industrieel erfgoed van Nederland.

Door zijn locatie net binnen de stadswallen vormt de Koningshoflocatie bovendien een bijzonder interessant onderzoeksgebied voor de oudere periodes. De aanwezigheid van twee molens, schuttersdoelen en een lijnbaan op het achterterrein toont aan dat deze onbebouwde zones langs de stadsmuur een belangrijke functie voor diverse activiteiten vervullen.

- 2 *In hoeverre kloppen de verwachtingen van het eerder uitgevoerde cultuurhistorische onderzoek van BAAC met de aangetroffen archeologische waarden?*
De tijdens het onderzoek aangetroffen archeologische waarden laten enkel een vergelijking met de meest recente periodes toe. Het rapport van BAAC focust voornamelijk op de aanwezigheid van de Plateelbakkerij Zuid-Holland, die het grootste deel van de Koningshoflocatie in beslag neemt. Dit beeld wordt bevestigd tijdens het archeologische onderzoek. De funderingen van de plateelfabriek werden in alle werkputten aangetroffen en hebben de ondergrond doorgaans tot circa 0,50 tot 1 m beneden maaiveld verstoord. In werkput 15 werd het bodemarchief door heipalen tot onbepaalde diepte vernietigd. Deze funderingsmethode werd bij de bouw van de plateelfabriek op meerdere plaatsen aangewend en het is dan ook te verwachten dat er lokaal grote verstoringen zijn aangebracht. Het BAAC-rapport stipt ook de aanwezigheid van twee smalle stegen met bewoning aan, waarvan er tijdens het onderzoek één, de Messenmakerssteeg, deels gedocumenteerd kon worden.
- 3 *In welke periode of periodes heeft bewoning of gebruik van de locatie plaatsgevonden?*
Het merendeel van de aangetroffen structuren valt te koppelen aan de Plateelfabriek Zuid-Holland, waarvan de gebouwen de hele 20e eeuw het grootste deel van de Koningshoflocatie in beslag namen. Onder deze structuren konden in werkput 13 restanten van 18e–19e-eeuwse huizen worden gedocumenteerd. Deze bewoning was oorspronkelijk gesitueerd langs de voormalige Messenmakerssteeg, maar werd door de uitbreiding van de Plateelfabriek begin 20e eeuw gesloopt en overbouwd. In de meeste werkputten werden onder de niveaus van de plateelfabriek ophogingspakketten aangetroffen waarvan het merendeel te koppelen is aan de 18e–19e eeuw. In werkput 13 werden onder het 18e-eeuwse niveau nog ophogingspakketten met laat 16e–17e-eeuws aardewerk gedocumenteerd.
- 4 *Is het mogelijk om een uitspraak te doen over de (huishoudelijke of industriële) activiteiten die hier plaatsvonden?*
Het is duidelijk dat de locatie, met de Plateelbakkerij Zuid-Holland, in de 20e eeuw een belangrijke rol in de aardewerkindustrie vervulde. Ook in de 18e–19e eeuw moet er echter sprake zijn van een lokale aardewerkproductie. Dit wordt aangetoond door de vondst van dakpannen die secundair zijn gebruikt als oventegels en een misbaksel van roodbakkend aardewerk.
- 5 *Is het mogelijk een uitspraak te doen over percelering en eventuele veranderingen hierin in de loop van de tijd?*
Gezien de beperkte omvang van de werkputten valt deze vraag moeilijk te beantwoorden. De interne structuur van de in werkput 13 aangetroffen huizen is wel nog deels te reconstrueren, waarbij de vondst van twee watertonnen mogelijk de aanwezigheid van een binnenplaats of achtertuin aantoont.
- 6 *Zijn er op de locatie (sporen van) beerputten?*

Er zijn geen sporen aangetroffen van (mogelijke) beerputten. Een verklaring hiervoor is de aanwezigheid van een zijtjes op het terrein waarin tot eind 19e eeuw afvalwater geloosd kon worden (Denslagen 2001c, pp. 384–385).

- 7 *Is het mogelijk een uitspraak te doen over de specifieke bewoner(s) en/of gebruiker(s) van de locatie, gekoppeld aan de bewoningsniveaus?*

Dit is enkel mogelijk voor de meest recente periode, als er een gedetailleerde adreslijst met namen en beroepen van de bewoners wordt opgemaakt. Het Streekarchief Midden-Holland beschikt over deze gegevens voor de periode 1888–heden. Zo vinden we voor de Messenmakerssteeg in 1888 een groot aantal ambachtlieden, waaronder mandenmakers, touwspinners en -slagers, arbeiders, pottenbakkers en pijpenmakers terug. Op basis van de namen zou verondersteld kunnen worden dat meerdere gezinnen van éénzelfde familie naast elkaar hebben gewoond. De drie voornaamste families zijn Van der Kleij, Van de Heuvel en Van Loon (S.N. 1888, p. 41). Twaalf jaar later, na de intrede van de Plateefabriek Zuid-Holland, bestaat de beroepsbevolking aan de steeg nog bijna uitsluitend uit arbeiders (S.N. 1900, pp. 66–69). In de archieven van 1920 is er geen sprake meer van de Messenmakerssteeg en heeft een groot deel van de bewoners van de omliggende straten een taak binnen de aardewerkindustrie (S.N. 1920/21, pp. 64–69 en 80–83).

- 8 *Is het mogelijk om op basis van het vondstmateriaal of anderszins een indicatie te geven van de sociale klasse waartoe de bewoner(s) en/of gebruiker(s) behoorde(n)?*

Ook hier is het enkel mogelijk op basis van historische bronnen een uitspraak te doen voor de meest recente periode. De hierboven vermelde bronnen geven aan dat de bewoners en gebruikers voornamelijk ambachtlieden waren en zeer waarschijnlijk tot een lage sociale klasse behoorden. Dit wordt eveneens gesuggereerd door de aangetroffen huisplattegronden, die door hun beperkte omvang geen blijk van een gegoed leven geven. Op basis van de geringe hoeveelheid geanalyseerd aardewerk is het echter niet mogelijk hierover uitspraken te doen.

- 9 *Zijn er eventuele aanbevelingen voor nader onderzoek op deze locatie voor de (verre) toekomst mogelijk?*

Zoals reeds gezegd lijkt de conserveringstoestand van de dieperliggende archeologische structuren, zowel door afdekking met ophogingspakketten als de hoge grondwaterstand, zeer goed te zijn. Tijdens het archeologisch onderzoek werd getracht, mede door het werken met een Archeologisch Peil, de schade aan het bodemarchief tot een minimum te beperken. Vermits de woningbouw op deze locatie reeds is ingepland, zal het van groot belang zijn het heipalenplan dat voor de bouw hiervan noodzakelijk is, zo beperkt mogelijk te houden en zoveel mogelijk af te stemmen op de aangetroffen en verwachte structuren. Tijdens het onderzoek is gebleken dat één heipaal op zich slechts een minimale lokale verstoring teweeg brengt (de diameter van de paal), wat een ruime documentatie van het bodemarchief niet in het gedrang hoeft te brengen. Het gebruik van meerdere palen in een dicht grid vormt echter wel een ernstig probleem. Het palenplan, aangetroffen in werkput 15, toont aan dat het bodemarchief op die plaatsen tot op grote diepte verstoord is en mogelijk zelfs volledig als verloren mag worden beschouwd.

- 10 *Is het op basis van de ervaringen met deze locatie mogelijk aanbevelingen te doen voor onderzoek op gelijksoortige locaties elders in de binnenstad van Gouda?*

Het onderzoek van de saneringslocaties en de liftputten heeft aangetoond dat kleinschalig veldonderzoek, ook in vervuilde grond, in combinatie met een degelijk bureauonderzoek toch de nodige resultaten kan opleveren. Als grootste verworvenheid kan echter de samenwerking tussen verschillende disciplines, in dit geval archeologie en milieu, genoemd worden. Van belang is daarbij vooral de inschakeling van archeologen in een vroeg stadium van de planning, waardoor het volledig traject hierop afgestemd kan worden. De Koningshoflocatie in zijn geheel vormt een zeer goed voorbeeld van een positief beleid van archeologie, milieu, sloop en bouw, waarbij naar ieders tevredenheid gewerkt kan worden. Eenzelfde geïntegreerde aanpak voor andere gelijksoortige locaties in de binnenstad van Gouda is dan ook ten zeerste aan te bevelen.

Literatuur

- Berge, H. van den, A.J. Gierveld, F. Mayenburg & L. den Toom, 2002. 'De Swaen'. *Geschiedenis en productie van een Goudse plateelbakkerij uit de zeventiende eeuw*. Gouda. Uitgave bij tentoonstelling "Typisch Gouds. Tegels uit de Gouden Eeuw".
- Berg, B. van den & H.J. Sprokholt, 2002. Hoofdstuk 8. Begrensd door muren en wallen. In: P.H.A.M. Abels et al. (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis*. Hilversum, pp. 275–295. Historische Vereniging Die Goude. Dertigste verzameling. Bijdragen.
- Denslagen, W., 2001a. Bijzondere gebouwen. In: W. Denslagen (red.), *Gouda. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel 1. Middeleeuwen*. Zwolle, pp. 212–232 (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst).
- Denslagen, W., 2001b. Bijzondere gebouwen en hofjes. In: W. Denslagen (red.), *Gouda. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel 2. Zeventiende en achttiende eeuw*. Zwolle, pp. 342–357 (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst).
- Denslagen, W., C. J.W. Akkerman et al., 2001c. *Gouda. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst*. Zwolle (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst).
- Denslagen, W., 2001d. Ruimtelijke veranderingen. In: W. Denslagen (red.), *Gouda. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst. Deel 2. Zeventiende en achttiende eeuw*. Zwolle, pp. 297–315 (De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst).
- Emmens, K., R.J.M. van Genabeek & J.M.J. Willems, 2002. *Gouda. Cultuurhistorische analyse Verheullocatie*. 's Hertogenbosch (BAAC-rapport 01.103).
- Geudeke, P.W., K. Zandvliet & L. Balk, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, 1 West-Nederland 1839–1859*. Groningen.
- Haaster, H. van & M.R. van Bommel, 2001. *Botanisch en chemisch onderzoek aan een 17e-eeuwse lakenververij in Gouda*. Zaandam (BIAXiaal 117).
- Habermehl, N. D.B. et al. (red.), 1986. *Zeven eeuwen Gouda, de Gouwenaars en hun rijke verleden*. Zwolle (Ach Lieve Tijd).
- Harsema, O.H., 1979. *Maalstenen en handmolens in Drenthe van het neolithicum tot ca. 1300 A.D.* Assen (Museumfonds Publicatie 5).
- Kok, R.S., 1996. *Vondsten uit vuile grond. Archeologisch onderzoek. Bodemsanering bolwerk fase 1, Gouda*. Gouda.
- Kok, R., 1999. Een zeventiende-eeuwse industrie aan de Raam. Monumenten & Archeologie. Gemeente Gouda. Nieuwsbrief 17.
- Leest, A. van der, H. Stam & H. Wonink, 2005. *Grote Historische topografische Atlas ± 1905 Zuid-Holland, schaal 1:25.000*. Tilburg.

- Neve, R.G. de, 2002. Hoofdstuk 11. De nijverheid domineert. In: P.H.A.M. Abels et al. (red.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis*. Hilversum, pp. 343–365. Historische Vereniging Die Goude. Dertigste verzameling. Bijdragen.
- Silkens, B., 2005. *Een archeologische begeleiding op plangebied A, locatie Koningshof te Gouda, gemeente Gouda (Z.-H.)*. Groningen (ARC-Publicaties 138).
- Sluijter-Seijffert, N. et al., 1994. *N.V. Koninklijke Plateelbakkerij Zuid-Holland*. Zwolle. Uitgave bij de tentoonstelling in het Catharina Gasthuis te Gouda. 17 december 1994–26 maart 1995.
- S.N., 1888. *Adresboek voor de Gemeente Gouda*. Gouda. Archief NT 1656.
- S.N., 1900. *Adresboek voor de Gemeente Gouda*. Gouda. Archief NT 1662.
- S.N., 1920/21. *Adresboek voor de Gemeente Gouda*. Gouda. Archief NT 1675.

Bijlage 1 Vondstenlijst

De volgende afkortingen worden in de vondstenlijst gebruikt.

code	uitleg	code	uitleg
<i>inhoud</i>		<i>verzamelwijze</i>	
BOT	dierlijk bot	MAA	machinale aanleg vlak
GLS	glas	SCHA	uitschaven
KAR	keramisch artefact	TROF	troffelen
KAW	keramiek, aardewerk		
KBW	keramiek, bouw materiaal		
KPY	keramisch, pijpen		
MIX	gemengd		
MTL	metaal		
SLK	metaalslakken		
STN	steen		

vondst nr.	put	vlak	spoor	vulling	segment	inhoud	gewicht (gr.)	aantal	verzamel	datum	doos nr.
263	13	1	16	1	1	KAW	365,0	7	SCHA	7-2-2006	KAW011
263	13	1	16	1	1	KBW	94,7	1	SCHA	7-2-2006	KBW020
264	13	1	3	2	1	KAW	9,8	1	SCHA	7-2-2006	KAW011
264	13	1	3	2	1	KPY	15,2	1	SCHA	7-2-2006	KPY006
264	13	1	3	2	1	MTL	4,8	1	SCHA	7-2-2006	MTL004
265	13	1	17	1	1	KAR	46,2	1	SCHA	7-2-2006	KAR004
265	13	1	17	1	1	KAW	26,9	1	SCHA	7-2-2006	KAW011
265	13	1	17	1	1	KPY	4,7	1	SCHA	7-2-2006	KPY006
266	13	1	20	1	1	KBW	753,2	4	SCHA	7-2-2006	KBW020
267	13	1	26	1	1	KAW	81,4	2	SCHA	7-2-2006	KAW011
267	13	1	26	1	1	MTL	208,6	1	SCHA	7-2-2006	MTL004
268	13	1	30	1	1	KAW	176,6	1	SCHA	7-2-2006	KAW011
269	13	1	45	1	1	KAW	91,4	1	SCHA	7-2-2006	KAW011
270	13	1	34	1	1	KAW	226,8	2	SCHA	7-2-2006	KAW011
271	13	1	42	1	1	KAW	66,4	1	SCHA	7-2-2006	KAW011
272	13	1	48	2	1	KAW	363,1	7	SCHA	8-2-2006	KAW011
273	13	2	53	1	1	KAW	668,3	5	SCHA	8-2-2006	KAW011
276	13	1	3	1	1	PHT	-	-	SCHA	8-2-2006	
284	13	1	17	1	1	STN	59500,0	2	SCHA	14-2-2006	
274	14	1	1	1	1	KAW	153,0	1	SCHA	8-2-2006	KAW011
275	14	521	1021	1	1	KAW	753,5	1	SCHA	8-2-2006	KAW011
277	15	2	2	1	1	KAW	31,0	3	SCHA	10-2-2006	KAW011
278	16	104	908	1	1	KAW	82,9	1	SCHA	13-2-2006	KAW011
279	16	104	907	1	1	KAW	399,8	9	SCHA	13-2-2006	KAW011
280	16	104	906	1	1	KAW	120,0	1	SCHA	13-2-2006	KAW011
281	16	104	902	1	1	KAW	104,3	4	SCHA	13-2-2006	KAW011
282	16	531	1031	1	1	GLS	43,1	1	SCHA	13-2-2006	GLS003
282	16	531	1031	1	1	KAW	652,0	12	SCHA	13-2-2006	KAW011
282	16	531	1031	1	1	MTL	52,3	1	SCHA	13-2-2006	MTL004
283	17	521	1021	1	1	KAW	2768,9	38	SCHA	13-2-2006	KAW012
283	17	521	1021	1	1	KPY	100,8	7	SCHA	13-2-2006	KPY006

Bijlage 2 Sporenlijst

De volgende afkortingen worden in de sporenlijst gebruikt.

code	uitleg	code	uitleg
<i>aardspoor</i>		<i>kleur</i> (tint-bijkleur-hoofdkleur)	
BA	balk	w	wit
HA	haard	zw	zwart
KL	kuil	gr	grijs
LG	laag	br	bruin
MR	muur	ro	rood
PL	plank	ge	geel
REC	recent	bl	blauw
RIO	riool	or	oranje
RPA	palenrij	l	licht
RUI	ruimte	d	donker
VR	vloer	<i>textuur</i>	
WA	waterput	Zs1	zand, zwak siltig
STN	natuursteen	Zs2	zand, matig siltig
H2	matig humeus	Zs3	zand, sterk siltig
H3	sterk humeus	nvt	niet van toepassing

put	spoor	vulling	aard-		textuur	org.		m NAP		opmerkingen
			spoor	kleur		stof	grens	boven	onder	
13	1	1	RUI	d-gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	2	1	HA	or	nvt	–	scherp	-0,90	-1,00	
13	2	2	HA	gr	Zs1	–	scherp	-0,90	-1,00	
13	3	1	WA	br	nvt	–	scherp	-0,70	-1,40	houten ton
13	3	2	WA	ge-br	Zs1	–	scherp	-0,70	-1,40	houten ton
13	4	1	MR	ge	nvt	–	scherp	-0,30	-1,00	
13	5	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	6	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	7	1	MR	or	nvt	–	scherp	-0,87	-1,00	
13	8	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	9	1	RUI	zw	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	10	1	MR	ge	nvt	–	scherp	-0,69	-1,78	
13	11	1	MR	or	nvt	–	scherp	-0,80	-1,00	
13	12	1	MR	or	nvt	–	scherp	-0,80	1,00	
13	13	1	MR	ge-ro	nvt	–	scherp	-0,79	-1,78	
13	14	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-0,72	-1,63	
13	15	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	16	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	17	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	18	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	19	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-0,91	-1,00	
13	20	1	MR	ge	nvt	–	scherp	-0,59	-1,98	tegels bij haard
13	21	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-0,65	-1,00	
13	22	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-0,95	-1,00	
13	23	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	24	1	VR	ro-or	nvt	–	scherp	-0,95	-1,00	
13	25	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-0,98	-1,00	
13	26	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	

put	spoor	vulling	aard-			org.		m NAP		opmerkingen
			spoor	kleur	textuur	stof	grens	boven	onder	
13	27	1	MR	ge-or	nvt	–	scherp	-0,69	-1,00	
13	28	1	MR	ge-or	nvt	–	scherp	-0,41	-1,00	
13	29	1	MR	ge	nvt	–	scherp	-0,30	-1,00	
13	30	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-0,90	-1,00	
13	31	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	32	1	MR	or-ge	nvt	–	scherp	-0,35	-1,00	
13	33	1	MR	or-ge	nvt	–	scherp	-0,80	-1,00	
13	34	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	35	1	MR	or	nvt	–	scherp	-0,80	-1,00	
13	36	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-0,81	-0,97	
13	37	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-0,81	-1,00	
13	38	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	39	1	MR	ge-or	nvt	–	scherp	-0,90	-1,00	
13	40	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	41	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	42	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	43	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	44	1	MR	ge	nvt	–	scherp	-0,98	-1,00	
13	45	1	RUI	gr	Zs1	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	46	1	MR	or	nvt	–	scherp	-0,91	-1,00	
13	47	1	MR	ro-ge	nvt	–	scherp	-1,20	-1,20	
13	48	1	WA	br	nvt	–	scherp	-0,80	-1,00	houten ton
13	48	2	WA	gr	Zs1	–	scherp	-0,80	-1,00	houten ton
13	49	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,00	
13	50	1	MR	or	nvt	–	scherp	-1,20	-1,40	
13	51	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,05	-1,09	
13	52	1	REC	bl-gr	nvt	–	scherp	-0,40	-1,00	ijzeren pijp
13	53	1	RUI	zw-gr	Zs1	–	scherp	-1,78	-1,78	
13	54	1	RUI	zw-gr	Zs1	–	scherp	-1,78	-1,78	
13	55	1	RUI	zw-gr	Zs1	–	scherp	-1,98	-1,98	
13	56	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,58	-1,63	tegels
13	57	1	MR	or	nvt	–	scherp	-1,88	-1,88	
14	1	1	LG	zw-gr	Zs1	–	scherp	-0,84	-0,84	
14	2	1	LG	zw-gr	Zs1	–	scherp	-1,85	-1,85	
14	3	1	RIO	gr	nvt	–	scherp	-0,90	-1,50	baksteen + beton, rioolput?
14	1021	1	LG	zw-gr	Zs1	–	scherp	-0,84	-1,85	
15	1	1	LG	d-gr	Zs1	–	scherp	-0,85	-0,85	
15	2	1	LG	gr	Zs1	–	scherp	-1,05	-1,05	
15	3	1	RPA	br	nvt	–	scherp	-1,00	-1,05	
15	4	1	PL	br	nvt	–	scherp	-1,05	-1,05	
16	1	1	LG	gr	Zs1	–	scherp	-0,85	-0,85	
16	2	1	LG	d-gr	Zs1	–	scherp	-1,20	-1,20	
16	3	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,20	-1,26	
16	4	1	VR	gr	nvt	–	scherp	-1,10	-1,20	betonvloer
16	5	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-1,20	-1,36	onder spoor 6
16	6	1	VR	ro	nvt	–	scherp	-1,20	-1,14	
16	7	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-1,10	-1,55	getrapt, tegen spoor 5
16	8	1	LG	d-gr	Zs1	–	scherp	-1,65	-1,65	
16	9	1	BA	br	nvt	–	scherp	-1,50	-1,70	houten balk in spoor 7
16	901	1	LG	gr-br	Zs1	–	scherp	–	–	opgebrachte grond
16	902	1	LG	ge-br	Zs1	–	scherp	–	–	
16	903	1	BA	ro-br	nvt	–	scherp	–	–	ijzeren rail

put	spoor	vulling	aard-			org.		m NAP		opmerkingen
			spoor	kleur	textuur	stof	grens	boven	onder	
16	904	1	KL	gr	Zs1	–	scherp	–	–	insteek riool
16	905	1	LG	d-gr	Zs1	–	scherp	–	–	
16	906	1	LG	zw-br	Zs2	H2	scherp	–	–	
16	907	1	LG	zw	Zs3	H3	scherp	–	–	
16	908	1	LG	gr-br	Zs2	H2	scherp	–	–	
16	1031	1	LG	zw-gr	Zs1	–	scherp	–	–	
17	1	1	LG	d-gr	Zs1	–	scherp	-0,65	-0,65	
17	2	1	MR	ge-ro	nvt	–	scherp	-0,65	-1,20	baksteen op houten balken die op heipalen lagen
17	3	1	LG	d-gr	Zs1	–	scherp	-1,65	-1,65	
17	4	1	ST	gr	nvt	–	scherp	-1,35	-1,65	natuursteen
17	5	1	MR	ro	nvt	–	scherp	-1,00	-1,20	
17	901	1	LG	gr-br	Zs1	–	scherp	–	–	
17	902	1	LG	d-br	Zs1	–	scherp	–	–	
17	903	1	LG	br-zw	Zs1	H2	–	–	–	
17	904	1	LG	d-gr-br	Zs2	H2	scherp	–	–	
17	1021	1	LG	zw-gr	Zs1	–	scherp	-0,65	-1,65	

Bijlage 3 Analyseresultaten aardewerk

Gebruikte afkortingen:

	prod	productie-gerelateerde voorwerpen
b	prod	productie-gerelateerde voorwerpen
bi	r	rand
bu	rb	roodbakend aardewerk
ffw	seg	segment
indet	sg	steengoed
lme	sp	spoor
mai	tot	totaal
nt	vl	vlak
ntl	vnr	vondstnummer
nt2	vul	vulling
nt3	w	wand
ov	wb	witbakend aardewerk
plat	wp	werkput

wp	vl	sp	aard	vul	seg	vnr	soort	r	w	b	ov	tot	mai	datering	fase	opmerking
13	1	3	waterput	2	1	264	rb				1	1	1	18-19	nt2	worstoor met mंगाanglazuur
13	1	16	vloer	1	1	263	ffw		2	1		3	1	19B	nt2	kachelpan, roet bu
13	1	16	vloer	1	1	263	sg		2			2	2	18d-19	nt2	fles en pot, Westerwald
13	1	16	vloer	1	1	263	wb		2			2	2	18-19	nt2	1 kan of kom, 1 kom roet bu, beide geel bi groen bu
13	1	17	ruimte	1	1	265	rb		1			1	1	14d-15a	lme	hoekig oor van grape, ongeglazuurd
13	1	26	ruimte	1	1	267	rb			1		1	1	17-18	nt2	standring van indet vorm, loodglazuur
13	1	26	ruimte	1	1	267	wb		1			1	1	late 16e-17e	nt1	pispot, groen bu, geel bi, ribbel
13	1	30	vloer	1	1	268	rb			1		1	1	18-19	nt2	standring van pot of kan, loodglazuur
13	1	34	ruimte	1	1	270	ffw			1		1	1	19B	nt2	kom of pot
13	1	34	ruimte	1	1	270	rb			1		1	1	18-19	nt2	bloempotje met standring, glazuur bi, gat in bodem
13	1	42	vloer	1	1	271	plat		1			1	1	19d-20a	nt3	groenbakkende vaas met florale decoratie en glanzend glazuur
13	1	45	ruimte	1	1	269	rb			1		1	1	18-19	nt2	bloempotje met standring, glazuur bi, gat in bodem
13	1	48	waterput	2	1	272	ffw		1			1	1	19B	nt2	kachelpan met roet bu, stempel IG ter hoogte van mंगाanstreep
13	1	48	waterput	2	1	272	wb				1	1	1	19B	nt2	vrij groot fragment van kan, groen bu, geel bi
13	2	53	ruimte	1	1	273	rb	1	2	2		5	4	16d-17	nt1	grape-vormige vuurtest, ongeglazuurd, pot, grape en miniatuur kanneetje, zwarte aanslag/concrete
14	1	1	laag	1	1	274	rb			1		1	1	18-19	nt2	kom, ijzerconceries
14	521	1021	laag	1	1	275	sg		1			1	1	19B	nt2	magenoeg complete mineraalwaterfles, Fachinen
15	2	2	laag	1	1	277	plat			1		1	1	19d-20A	nt3	bak/schaal, wit, geglaazuurd
15	2	2	laag	1	1	277	rb		1			1	1	19-19	nt2	mंगाan bu, sflib en loodglazuur bi, waarschiijnlijk kan

wp	vl	sp	aard	vul	seg	vnr	soort	r	w	b	ov	tot	mai	datering	fase	opmerking
15	2	2	laag	1	1	277	wb	1	1			1	1	17-19	nt2	groen bu, geel bi
16	104	902	laag	1	1	281	plat	1		3		4	3	19d-20a	nt3	2 koppen, 1 bord of schaal, biscuit gebakken
16	104	906	laag	1	1	280	rb			1		1	1	18-19	nt2	kan of pot met standing
16	104	907	laag	1	1	279	rb	4				4	4	19B-20a	nt2	kom, mangaan bu, bord of schotel, schotelkje, mangaan, deksel, mangaan bu
16	104	907	laag	1	1	279	sg	1				1	1	19B	nt2	mineraalwaterfles, Westerwald
16	104	907	laag	1	1	279	wb	1				1	1	19B	nt2	komfoor, groen
16	104	908	laag	1	1	278	prod				1	1	1	18-19	nt2	fragment van dakpan, secudair gebruikt als oventegel
16	531	1031	laag	1	1	282	prod				1	1	1	18-19	nt2	fragment van dakpan, secudair gebruikt als oventegel
16	531	1031	laag	1	1	282	rb	3	4			7	4	18-19	nt2	1 voorraadpot, misbaksel, 1 bloempot, 2 indet vormen
16	531	1031	laag	1	1	282	wb	1	2			3	2	18-19	nt2	1 pispot, 1 idet, beide groen bu, geel bi
17	521	1021	laag	1	1	283	rb		3	1	3	7	7	19B-20a	nt2	3 voorraadpotten, 1 pan, 2 deksels, 1 indet vorm
17	521	1021	laag	1	1	283	sg	1		1		2	1	19B	nt2	mineraalwaterfles, Westerwald
17	521	1021	laag	1	1	283	wb		1		1	2	2	19B	nt2	kan, mangaan, indet vorm koperoxide